Alexandru Nicolae

ARTICOLUL ÎN PRINCIPALELE GRAMATICI[1] DE SECOL XIX

1. După cum se observă în Chivu (2009), de la primele gramatici româneşti, articolul a „fost pus în relaţie (şi adesea grupat) fie cu «terminaţia» cuvintelor, fie cu pronumele şi chiar cu prepoziţia", aceste lucrări depărtându-se de modelul slavon sau latin urmat de autor şi reprezentând, finalmente, „o prelucrare, respectiv o interpretare originală a materialului românesc". Studiul citat se ocupă de primele gramatici din spaţiul românesc, având ca punct final de investigaţie *Observaţiile* lui Ienăchiţă Văcărescu (1787).

Ne vom ocupa în continuare de prezentarea concepţiei despre *articol* în gramaticile de secol XIX[2]. Clasa articolului este foarte restrânsă, iar elementele încadrate în ea variază de la o gramatică la alta, inclusiv în lingvistica actuală[3]. Ultima parte a contribuţiei noastre va avea în vedere analiza concepţiei despre articol într-o gramatică şcolară – Massimŭ 1860 (prima ediţie, 1854).

Scopul nostru este, aşadar, de a prezenta o mică parte din concepţia despre gramatică a învăţaţilor secolului respectiv, controversa în privinţa articolului fiind interesantă în contextul evoluţiei ideilor lingvistice.

2. În fiecare gramatică, concepţia despre articol este diferită: dacă în *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* se identifică şi se descriu ambele tipuri de articol (hotărât şi nehotărât), gramaticile lui Diaconovici Loga (1822) şi Heliade Rădulescu (1828) nu identifică, nici nu descriu articolul nehotărât, pentru că în aceste gramatici articolul este văzut ca un element de dezambiguizare în

[1] În cazul gramaticilor care au ediţii moderne, citarea se face după textul din ediţie (indicată în bibliografie); în cazul în care folosim un text original, fără ediţie filologică, citarea se face după textul original, iar transcrierea citatelor din lucrări cu alfabet latin şi translitera ţia celor cu alfabet chirilic sau de tranziţie ne aparţin.

[2] Pentru periodizare vom combina două criterii: periodizarea istoriei limbii române, unde prin „secolul al XIX-lea" se înţelege perioada 1780–1881 (din Gheţie 1975), şi periodizarea istoriei lingvisticii româneşti (din Iordan 1978), în care secolul al XIX-lea se împarte în două mari perioade, 1780–1828 şi 1828–1870, şi un fragment din perioada imediat următoare (1870–1918), adică 1870–1881.

[3] De exemplu, *Gramatica Academiei* din 1963 (GA 1963) identifică patru tipuri de *articol*, şi recunoaşte statutul de clasă de vorbire autonomă al articolului: **hotărât propriu-zis**, **nehotărât**, **posesiv** (**genitival**) – *al, a, ai, ale* – şi **demonstrativ** (**adjectival**) – *cel, cea, cei, cele*, pe când *Gramatica Academiei* din 2005 (GALR 2005/2008) identifică doar două tipuri de articol (**hotărât** şi **nehotărât**), iar existenţa unei clase lexico-gramaticale distincte a articolului nu este recunoscută, articolul fiind considerat un tip special de *determinant*, definit ca „*modalitatea* (*gramaticală*) ***afixală*** de integrare enunţiativă, statut care îl diferenţiază de ceilalţi determinanţi" (GALR 2008: 53). Articolul posesiv (genitival) şi cel demonstrativ (adjectival) – *al* şi *cel* – din GA 1963 sunt interpretate ca pronume semiindependente în GALR 2005 (/2008).

BDD-A604 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:23 UTC)

flexiunea substantivului, chiar un element desinențial de flexiune. Timotei Cipariu recunoaşte existența unei unități numite *articol nehotărât* în unele dintre lucrările sale, însă nu recunoaşte existența părții de vorbire *articol*[4].

3. Pentru că situația din *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Micu, Şincai 1780, Şincai 1805) a fost analizată în Chivu 2009[5], ne vom opri doar la două aspecte care nu au fost atinse. Menționăm că în *Elementa*, articolul este analizat atât din punctul de vedere al rolului său în flexiune, cât şi din punctul de vedere al rolului funcțional-semantic, de integrator enunțiativ: „articolul însă în limba daco-romană este de două feluri: unul hotărât, care determină[6] obiectul, altul nehotărât, care nu determină obiectul”[7].

O observație interesantă, ce se regăseşte mai rar în gramatici, este aceea că articolul hotărât este parte componentă a pronumelui/adjectivului pronominal nehotărât (*un-ul, un-a, uni-i, une-le*), considerate în lucrare *articole nehotărâte*[8]: „articolul nehotărât, când se foloseşte singur, are nevoie de articolul hotărât atât la singular, cât şi la plural” (Micu, Şincai 1780: 21), „articolul nehotărât, când se foloseşte fără nume, are nevoie de articolul hotărât” (Şincai 1805: 129).

În ediția din 1780 se indică drept sinonime pentru articolul nehotărât de plural (care, în ambele ediții este considerat *pronume*), *neşte* şi *niscai* (glosate în latină cu *quidam*, *quaedam*), iar cea din 1805, *nişte* şi *niscari* (m.), *niscare* (f.).

4. În *Temeiurile gramaticii româneşti*, Budai-Deleanu (1815–1820) recunoaşte existența în română a articolului, numeşte clasa respectivă ca atare, însă nu-l include în inventarul părților de vorbire[9], pentru a nu se îndepărta de modelul gramaticilor latineşti; articolul este văzut aici ca un morfem de flexiune, rolul funcțional-semantic de determinare/definitudine nefiind menționat: „latinii n-au numărat numa opt feliuri de cuvinte şi pentru aceasta au aşezat opt părți a oraţiii sau a voroavei. Noi încă facem opt, măcar că şi articulul să împreună la alcătuirea voroavii. Dar fiindcă şi la latini au fost articul şi cu toate acele n-au fost numărat cătră părțile voroavei, de bună samă din pricina căci articulul era luat de la

[4] Opiniile lui Cipariu oscilează foarte mult de la o lucrare la alta, vezi *infra.*

[5] Unde articolul este „considerat principalul mijloc de indicare a flexiunii nominale” (Chivu 2009). Dat fiind că abordarea *articolului* în *Observațiile* lui Ienăchiță Văcărescu este tratată în Chivu 2009, nu vom relua descrierea şi aici.

[6] Toate sublinierile de acest tip din articol ne aparțin.

[7] „Alter definitus, qui rem determinat, indefinitus alter, qui rem non determinat” (Micu, Şincai 1780:20).

[8] După cum se arată în Stan 2007, statutul elementului *nişte* – considerat de gramaticile academice româneşti forma de nominativ-acuzativ plural a articolului nehotărât – este controversat.

[9] „Părți ale voroavei”, opt la număr: *nume, pronume, verb, partițipie, adverbie, prepositia, conjuncția* şi *interiecția.* (Budai-Deleanu 1815–1820: 113/45v).

BDD-A604 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:23 UTC)

pronume, fiind dară că şi la noi articulele sînt părticele prefăcute din pronume sau şi din prepoziţii, drept aceasta nice noi le vom număra la părţile voroavei" (Budai-Deleanu 1815–1820: 112–113/45r–45v)[10].

5. Spre deosebire de *Elementa*, lucrarea lui Diaconovici Loga, *Gramatica românească* (1822), nu identifică, nici nu descrie articolul nehotărât; cauza este concepţia care stă la baza delimitării clasei articolului, autorul considerând că articolul funcţionează ca element de flexiune: „Articulul este aceaia parte a grăirii, carea se apleacă, şi punându-se după Nume hotărăşte aplecarea lui la numeri şi în cazuri: că în limba românească Numele nu se apleacă, fără numai Articulul cu care se închee" (Diaconovici Loga 1822: 59).

Diaconovici Loga (1822) se îndepărtează de modelul său, cel latin, recunoscând în română clasa articolului, pe care o consideră o clasă autonomă. Autorul (1822: 89–90) are o intuiţie modernă, încadrând elementul *nişte* în clasa pronumelor nehotărâte invariabile (clasa „pronumele nehotărîtoriu indefinit", subclasa „pronumelor nedeclinătóre"), intuiţie care corespunde celor mai recente studii despre *nişte*: „*nişte* se situează la limita dintre un element funcţional (articol, determinant slab) şi un element lexical (adjectiv slab)" (Stan 2007: 203). Mai târziu, şi Timotei Cipariu (1869) îl încadrează pe *nişte* tot în clasa pronominalelor nedefinite (şi la Stan 2007: 199).

În capitolul de *Sintaxa articulului* din lucrarea lui Diaconovici Loga (1822: 148–150), mai multe aspecte reţin atenţia. Unele reguli sintactice, precum următoarea „Iară de va urma după acestea Nume proprii Pronumele stăpânitoriu: *meu, tău, nostru, vostru*, atuncea iau Articulul. P. e: *Martinul meu*, *Gheorghele vostru*" (p. 149), sunt cvasiartificiale; studierea textelor de secol XIX arată că acest tipar este marginal. Omonimia între realizările articolului hotărât şi unele pronume clitice generează o situaţie de ambiguitate, de unde se observă predilecţia pentru utilizarea unui criteriu al f o r m e i, nu al f u n c ţ i e i l i n g v i s t i c e. Autorul consideră că aceste clitice sunt forme ale articolului hotărât şi înregistrează situaţii de „împreunare" (în terminologia sa) a acestor forme cu diverse clase lexico-gramaticale: *Împreunarea Articulului cu Pronumele* („pronumele împreunătóre: *mi*, *ţi*, *i*, *ni*, *vi* se încheaotoră cu Articulul. P.e.: *Calul cel sur mi-l dede*; sau *Caii cei suri mi-i dede*.", p. 149), *cu Verburi*, *cu părţile ceale nedeclinătóre ale grăirei* (ie., *Adverbii*[11], *Cujugţii*). În cazul combinării articolului cu interjecţia, autorul nu face confuzia evidenţiată; după cum arată exemplul său, elementul care are drept suport

[10] În mod evident, Budai-Deleanu se referă la situaţia din latina populară, în care demonstrativele *ille* şi *ipse* şi cuantificatorul *unus* suferiseră un proces de desemantizare, de pierdere a trăsăturilor puternice (o valoare demonstrativă slabă şi, respectiv, o valoare cantitativă slabă), putând fi folosite împreună cu substantive (Iordan, Manoliu 1965: 142–143).

[11] Autorul considera marca de negaţie *nu* (morfem negativ liber, după GARL 2008: 685) adverb, punând pe acelaşi plan (*împreunare cu adverbii*) „***nu**-l va umezi*" şi „***lesne**-l vei aduce*" (p. 149).

BDD-A604 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:23 UTC)

fonetic interjecția este *articolul* (nu cliticul pronominal omonim), funcționând drept (ceea ce am numi astăzi) clasificator substantival: „*vaiul şi ohtatul păcătosului*" (p. 150).

6. La fel ca Diaconovici Loga (1822), Heliade Rădulescu (1828) nu identifică, nici nu descrie articolul nehotărât, drept urmare a concepției sale, potrivit căreia principala funcție a articolului este de element flexionar. Spre deosebire însă de Diaconovici Loga (1822) şi în consonanță cu Micu, Şincai (1780), Şincai (1805), după cum rezultă din definiția pe care o dă, Heliade Rădulescu are în vedere în definirea articolului hotărât un criteriu funcțional-semantic, anume realizarea funcției de definitudine/determinare: „articolul' este o mică zicere care se-pune în urm'a şi înaintea Substantivelor' şi Adjectivelor' ca să le defineze" (Heliade Rădulescu 1828: 135).

În afară de articolul hotărât, Heliade Rădulescu aminteşte şi de formele *celŭ* şi *alŭ*, specificând însă că „se-pun numaĭ înaintea adjectivelor' şi... sînt' adjective demonstrative maĭ mult" (Heliade Rădulescu 1828: 34). Pentru Heliade Rădulescu, *un*(*ŭ*) şi *o* sunt adjective nedefinite, care apar în distribuție complementară cu articolul hotărât: „câte substantive aŭ înainte pe adjectivul nedefinit' unŭ şi o, asemenea nu iaŭ articol'; cum: un' învățat', o dreptate; şcl." (Heliade Rădulescu 1828: 237).

7. Concepția gramaticală despre articol se schimbă parțial în lucrarea lui Iordache Golescu (1840); deşi articolul nehotărât nu este încadrat în clasa articolului, pe lângă articolul hotărât, şi *cel* şi *al* intră în descrierea clasei articolului (a „încheieturii", în terminologia autorului) (Golescu 1840: 11–13)[12] .

8. Timotei Cipariu „a oscilat mult în legătură cu recunoaşterea articolului ca parte de vorbire – admis în *C*[*ompendiu* 1855], tolerat în *E*[*lemente*] 1854, respins în *G I* [*Gramateca* 1869]" (Avram 1992: XVIII). Aşadar, din perspectiva investigației noastre, lucrările lui Timotei Cipariu trebuie abordate separat, avându-se în vedere şi faptul că fiecare are un nivel şi profil ştiințific diferite[13]. În *Principie de limbă şi de scriptură* (Cipariu 1847–1848/1866), autorul acordă o importanță deosebită postpunerii şi enclizei articolului hotărât românesc, însă dintr-un punct de vedere comparativ-istoric, nu descriptiv-funcțional (punctul de vedere care interesează în contribuția noastră).

[12] De asemenea, Golescu propune unificarea interpretării fonologice a alofonelor *l* şi *ul* (considerate, în gramaticile de până la el – *Elementa*, Loga, Heliade Rădulescu –, două „încheieturi" distincte), arătând că prezența lui *u* este condiționată strict fonetic: „Încheietura *ul* putem zice că ieste tot o încheietură, cu încheietura *l* ş fiind că toate cuvintele ce să sfârşăsc în slovă neglasnică, cum ban, stan, cal, ş c.l.l. să înțelege că au la sfârşit un *u* mut, ş atât dă întunecat, încât d-abea să aude, dă aceea s-a ş lepădat dela scrisoare. Iar când la acele cuvinte să adaugă încheietură, atunci acel *u* mut, îş dobândeşte glas întreg, ca când ar fi *u* ş dă aceea ni să pare că încheietura *ul* este dăosebită încheietură dă *l*, asemene ş la încheietura *ului*, ş *lui*" (Golescu 1840: 93).

[13] Urmăm categorizările făcute de Avram 1992: V–VI.

BDD-A604 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:23 UTC)

În *Elemente de limba română după dialecte şi monumente vechi* (1854) – gramatică istorică şi descriptivă –, deşi distinge între *articol hotărât* (*articlu*) şi *articol nehotărât* (*articlu nedeterminat*), autorul nu acordă clasei articolului statut de clasă lexico-gramaticală distinctă, încadrându-l în clasa pronumelui: „aceste opt clasi de cuvinte se numesc p ă r ţ i l e c u v â n t a r e i, la carele alţii mai adaug şi a noua: a r t i c l u l, care însă în tot respectul se ţine de clasea pronumelor" (Cipariu 1987: 228). Apartenenţa articolului *nedeterminat* la clasa articolelor este respinsă: „nu este adevărat articlu, ci numai cuvânt, ca şi altele" (Cipariu 1987: 232). Articolul este deci pentru Cipariu un element de flexiune: „declinaţiunea nedeterminată se face numai după singură terminaţiunea numelui; iar cea determinată adăugându-i-se în capetul terminaţiunei o părticea, ce se numeşte articlu şi se declină împreună cu numele" (Cipariu 1987: 230). De notat că Cipariu face o aserţiune eronată, descriind articolul hotărât ca provenind din terminaţia numelor[14], printr-o serie de schimbări morfofonologice („originea articlului e însăşi terminaţiunea numelor", Cipariu 1987: 231).

În *Compendiu de gramateca limbei române* (1855) – gramatică normativă descriind doar limba literară –, Timotei Cipariu acceptă într-o anume măsură existenţa articolului ca parte de vorbire distinctă („parte a cuvântarei" în terminologia autorului). Spre deosebire de situaţia din lucrarea anterioară, articolul primeşte aici o definiţie funcţional-semantică: „a r t i c l u l este o parte a cuvântărei care adăugându-se la nume substantive sau adjective şi la participie determinează mai de aproape lucrurile însemnate" (Cipariu 1992: 4). Autorul distinge două tipuri de articol: *articlul primariu* (articolul hotărât, în terminologia actuală) şi *articlii secundari*, în care include formele *cel* şi *al*. Cipariu vorbeşte aici şi despre construcţiile numite, în terminologia actuală, *dublu definite*[15]: „uneori se adauge un pronume lângă nume spre a-l determina mai de aproape, care se numeşte a r t i c l u, precum când zicem: *omul-lu celu bunu* în loc de *omu bunu*" (Cipariu 1992: 3). Articolul nehotărât nu este discutat deloc în această lucrare.

În *Gramateca limbei române*[16]. *I. Analitică* (Cipariu 1869), Cipariu reia poziţia teoretică din *Elemente*: „la acestea [=părţile cuvântarei], unii gramatici mai adaug şi a r t i c l i i, ca a noua parte a cuvântarei; ei însă în tot respectul se ţin de clasea pronumelor" (Cipariu 1992: 151); articolul *principal* este văzut ca element cu rol în flexiune, fiind considerat un subtip de pronume: „şi până a nu ajunge să tractăm de articli la locul său, între pronume" (Cipariu 1992: 154). În ce priveşte originea articolului, autorul oferă aceeaşi soluţie eronată, ca în *Elemente*. Articolului nehotărât („nedeterminat", în terminologia autorului) îi este recuzat

[14] Articolul hotărât provine dintr-un demonstrativ postpus în română (Iordan, Manoliu 1965 şi alţii).

[15] Vezi Alexandra Cornilescu, *At the nominal periphery: Romanian double definite constructions*, ms., comunicare prezentată la Conferinţa Departamentului de engleză al Universităţii din Bucureşti, iulie 2007.

[16] *Gramateca* lui Cipariu este prima gramatică academică românească (Avram 1966).

BDD-A604 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:23 UTC)

statutul de articol: „*unu*, *ună* etc. în adevăr nu e articlu, ci numai adiectiv numerale, ca altele: *doi, trei* etc.” (Cipariu 1992: 158), autorul menționând că „în loc de *ună* nearticulat la noi acum şi încă de mult se zice numai *o*” (Cipariu 1992: 179). *Al* este tratat în secțiunea pronumelor, făcându-se o sumară prezentare a distribuției sale, fără însă a fi încadrat într-o anumită categorie. Despre *cel*, tratat – sumar – tot în secțiunea pronumelor, se face aceeaşi observație ca în *Compendiu*, reluându-se ideea construcțiilor dublu definite în care *cel* ar fi *articol secundar*: „a determina mai de aproape când şi unde se pune *celu* ca articlu se ține de partea sintetică, oserbăm aici numai că la cei mai vechi ai noştri adiectivele articulate se pun cu doi articli: unul secundariu, *cela*, înainte, şi altul primariu înapoi, pr. *omu-lu cela bunulu*, iar cu *celu* fără *a* paragogic, nu” (Cipariu 1992: 196).

În volumul al II-lea, *Gramateca limbei române. II. Sintetică* (1877), despre articol se vorbeşte mai ales dintr-o perspectivă sintactic-descriptivă[17], respectându-se taxinomiile din întâiul volum: articolul ca modalitate de determinare a subiectului, restricții de articulare şi excepțiile de la aceasta regulă, concordanța articolelor; o secțiune specială este rezervată uzului articolelor – *Usul articlilor* (Cipariu 1992: 343–344).

9. În gramatica lui I.C. Massimŭ (1860), articolul nehotărât este încadrat în clasa lexico-gramaticală a adjectivului determinativ indefinit: „indefinite, décă nu determină deplinŭ: *altŭ, totŭ, multŭ, puçinŭ; unŭ, niciunŭ, veriunŭ* séŭ *vreunŭ; fiăcare, fiăce, fiăcine; verĭcare, verĭce; órecare, órece, órecine; careva, nescareva; ceva, câtŭva, cutare,* etc. *Indefinitŭ* va să țică nemărginitŭ” (Massimŭ, 8). Pentru Massimŭ, articolul hotărât este „articlulŭ propriŭ”, „care se pune în urma sustantivelorŭ saŭ adĭectivelorŭ caleficative spre a arrĕta *că se ĭeau ca determinate,* s. e: *bărbatul-ŭ*, *muiere-a*” (Massimŭ 1860: 29). Articolele „improprii” sunt *al* şi *cel*, care apar sub diferite forme.

10. După cum se poate observa din analiza detaliată a lucrărilor fiecărui autor, concepția despre articol a principalelor gramatici de secol XIX continuă tendința primelor gramatici româneşti (descrisă în Chivu 2009). Oscilația de inventar şi de încadrare de la o gramatică la alta (şi chiar în lucrările aceluiaşi autor – vezi cazul lui Cipariu) se explică, pe de o parte, prin modelul descriptiv adoptat – Budai-Deleanu admite explicit că nu încadrează articolul între clasele de vorbire pentru că nici „latinii” nu-l încadrau –, pe de altă parte, prin concepția fiecărui autor despre rolul articolului. Autorii lucrării *Elementa* (Micu, Şincai 1780, Şincai 1805), Heliade Rădulescu 1828, Cipariu 1855, Massimŭ 1860 au o dublă perspectivă asupra articolului, concepția lor combinând rolul articolului de element de flexiune cu cel de morfem al categoriei determinării; chiar dacă ambele criterii sunt avute în vedere, Heliade Rădulescu 1828 şi Massimŭ 1860 nu vorbesc despre articolul nehotărât. Celelalte lucrări (Budai-Deleanu 1815–1820, Diaconovici Loga

[17] Excepție face *al*, care în acest volum este denumit „supletiv” atunci când apare cu posesive şi numerale (Cipariu 1992: 316).

BDD-A604 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:23 UTC)

1822, Golescu 1840) au în vedere doar rolul articolului de element implicat în flexiunea nominală; drept urmare, articolul nehotărât nu este identificat/descris sau este încadrat în altă clasă lexico-gramaticală decât articolul. *Cel* şi *al* apar în descrierea tuturor autorilor, cu excepţia lui Budai-Deleanu, însă la niciun autor nu sunt descrise amănunţit – nici din punct de vedere formal, nici din punctul de vedere al funcţiei de determinare. Doar Timotei Cipariu îl numeşte pe *cel* articol secundar, anticipând, într-o anumită măsură, studiile moderne de sintaxă, care îi atribuie această calitate.

Analizând aceste lucrări la mai mult de un secol de când au fost scrise, putem conchide că autorii nu copiau modele străine, ci adaptau concepţiile teoretice la limba română, descriind-o adecvat: inventarul şi încadrarea în diverse clase lexico-gramaticale a diferitelor tipuri de articol nu se deosebesc în mod fundamental de cele din lucrările româneşti din ultima jumătate de secol.

BIBLIOGRAFIE ŞI SURSE

Avram 1966 = Mioara Avram, *Prima gramatică academică românească*, în „Limba română”, nr. 5, p. 487–502.

Avram 1978 = secţiunea „Lingvistica românească între 1828 şi 1870. Gramatică”, de Mioara Avram, în Iordan 1978, p. 48–67.

Avram 1992 = Mioara Avram, „Gramaticile lui Timotei Cipariu”, introducere la Cipariu 1992.

Budai-Deleanu 1815–1820 = I. Budai-Deleanu, 1815–1820, *Temeiurile gramaticii româneşti*, în *Scrieri lingvistice*, text stabilit şi glosar de Mirela Teodorescu, introducere şi note de Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970.

Chivu 2009 = Gh. Chivu, „*Articolul* în primele gramatici ale limbii române”, în *Studii de gramatică. Profesoarei noastre, Valeria Guţu-Romalo* (sub tipar).

Cipariu 1987 = Timotei Cipariu, *Opere*, vol. I, ediţie îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, introducere de Gavril Istrate, Bucureşti, Editura Academiei.

Cipariu 1992 = Timotei Cipariu, *Opere*, vol. II, ediţie îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, introducere de Mioara Avram, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Cipariu 1847–1848/1866 = Timotei Cipariu, *Principie de limbă şi de scriptură*, iniţial publicat în *Organul luminăriei* în 1847–1848; republicat în vol. în 1866; în ediţie – Cipariu 1987.

Cipariu 1854 = Timotei Cipariu, *Elemente de limba română după dialecte şi monumente vechi*, Blaj, în ediţie – Cipariu 1987.

Cipariu 1855 = Timotei Cipariu, *Compendiu de gramateca limbei române*, Blaj, în ediţie – Cipariu 1992.

Cipariu 1869, 1877 = Timotei Cipariu, *Gramateca limbei române.* Partea I. *Analitica* (1869); Partea II. *Sintetica* (1877), Bucureşti, în ediţie – Cipariu 1992.

Diaconovici Loga 1822 = Constantin Diaconovici Loga, *Gramatică românească*, text stabilit, prefaţă, note şi glosar de Olimpia Şerban şi Eugen Dorcescu, 1973, Timişoara, Editura Facla.

BDD-A604 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:23 UTC)

GA 1963 = *Gramatica limbii romîne*, sub redacția lui Al. Graur, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Academiei.
GALR 2005 (/2008) = *Gramatica limbii române*, coordonator Valeria Guțu-Romalo, Volumul I. *Cuvântul*, Volumul II. *Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei.
Gheție 1975 = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, Editura Academiei.
Gheție 1978 = Ion Gheție, „Începuturile lingvisticii româneşti", în Iordan 1978, p. 13–18.
Golescu 1840 = Iordache Golescul, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramăticeşti*, Bucureşti, În Tipografia lui Eliad.
Heliade Rădulescu 1828 = Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească*, ediție şi studiu de Valeria Guțu Romalo, 1980, Bucureşti, Editura Eminescu.
Iordan, Manoliu 1965 = Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Iordan *et al.* 1967 = Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.
Iordan 1978 = Iorgu Iordan (coord.), *Istoria lingvisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.
Massimŭ 1860 = I.C. Massimŭ, *Elemente de grammatică rumână*, a opta edițiune, Bucureşti, Tipografia Collegiuluĭ Naționale din St. Sava.
Micu, Şincai 1780 = Samuil Micu, Gheorghe Şincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, ed. M. Zdrenghea, 1980, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
Şincai 1805 = Gheorghe Şincai, 1805, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, ed. M. Zdrenghea, 1980, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
Pană Dindelegan 2003 = Gabriela Pană Dindelegan, „Eterogenitatea formelor reunite sub denumirea de «articol»", în *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, Bucureşti, Humanitas, p. 27–50.
Pană Dindelegan 2007 = Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română – stadiul actual al cercetării*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Stan 2007 = Camelia Stan, „Articolul *nişte*", în Pană Dindelegan, 2007, p. 199–205.
Văcărescu 1787 = Ienache Văcărescu, *Observații sau băgări-dă-seamă asupra regulelor şi orânduielelor grammaticii rumâneşti*, Râmnic.

THE *ARTICLE* IN THE MAIN 19th CENTURY GRAMMARS

(Abstract)

In the present contribution, I bring into discussion the description and interpretation of the class of determiners commonly named – in modern Romanian and international linguistics – "articles" in the main grammars of the nineteenth century. Both the inventory and the description of Romanian articles were – as they still are – controversial at the time being. A possible explanation of this fact may be that the Romanian system of determiners is rich, and this situation has not been yet properly accounted for.

Cuvinte-cheie: gramatici din secolul XIX, articol, terminologie lingvistică.

Keywords: 19th century grammars, article, linguistic terminology.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A604 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:23 UTC)